

Språkbad i ett nötskal

Språkbad i ett nötskal är ett populariserat informationshäfte med fyra artiklar om grund principerna för tidigt fullständigt språkbad i svenska i Finland. Artiklarna är skrivna av fyra erfarna språk badsforskare vid Institutionen för nordiska språk vid Vasa universitet: Siv Björklund, Martina Buss, Christer Laurén och Karita Mård. Artiklarna beskriver språkbadet i svenska som flerspråkighets program och diskuterar språkbadets nationella och internationella intressegrupper samt ger en inblick i språkbadsmetodiken från daghem till skola.

Artiklarna är ursprungligen skrivna på finska med tanke på samarbetsprojektet "Sanomalehtiyliopisto" (Tidningsuniversitetet) som Fortbildningscentret vid Vasa universitet och tidningen Pohjalainen har. Hösten 1996 var temat för "Sanomalehtiyliopisto" språkbad med rubriken "Kielikylvyllä suu puhtaaksi". De fyra tidnings artiklarna ersatte en del av universitetsföreläsningarna för kursen "Flerspråkighet och didaktik" som gavs både vid institutionen för nordiska språk och vid Öppna universitetet. Genom att tentera tidningsartiklarna tillsammans med given tillägglitteratur ha de den stora allmänheten möjlighet att avlägga studier i fler språkighet.

Nätverk för språkbåd

Internationella kontakter och nya impulser

Artikelförfattare: Martina Buss och Christer Laurén

I Finland har språkbadet ett nätverk av olika intressegrupper. Ingen av dem kan ensam effektivt främja språkbadsundervisningen i vårt land (jfr Laurén 1993). Huvudrollen spelas av de elever som deltar i språkbadsundervisningen: alla andra grupper arbetar för elevernas bästa.

Föräldrarna spelar också en central roll. I enlighet med deras önskemål strävar man efter att effektivera språkundervisningen i vårt land just med hjälp av språkbadsundervisningen. Föräldrarna runt om i Finland har grundat föräldraföreningar för att stöda språkbadsundervisningen för sina barn. Vasa språkbadsförening grundades 1992. Språkbadslärarna och Vasa universitet har också sina representanter i språkbadsföreningens styrelse.

Social- och skoladministrationen har ända från början haft en viktig uppgift i planering och utveckling av språkbadsundervisningen. De strävar också efter att tillfredsställa den stigande efterfrågan på språkbadsundervisning så att nya barngrupper årligen skall kunna börja i språkbåd.

När man började med språkbadsundervisning i Vasa, tillsatte man också en uppföljningsgrupp för språkbadsundervisning. Den samlas regelbundet för att diskutera aktuella frågor om språkbadet. I uppföljningsgruppen finns det representanter förutom för social- och skoladministration också för språkbadslärare, forskare, utbildningsplanerare och föräldrar. De arbetar tillsammans för att förbättra språkbadsundervisningen och göra den till en fungerande del av stadens utbildningsutbud.

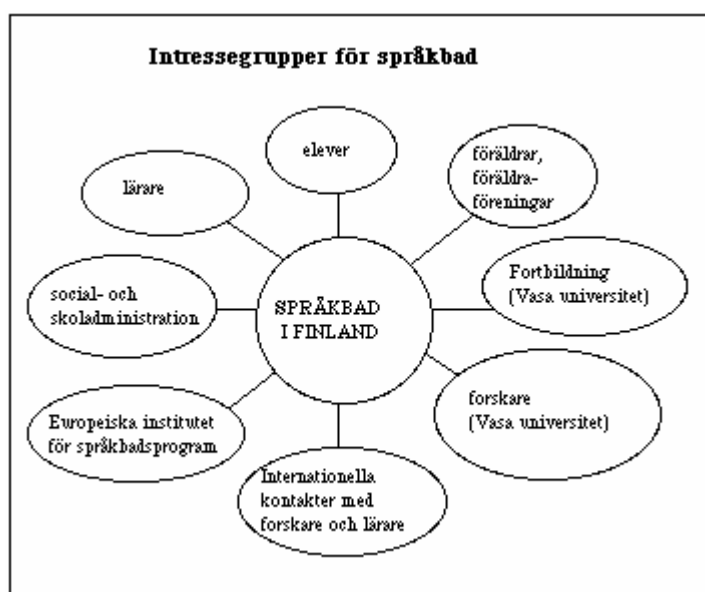
Studieresor ger impulser

Förutom inom ramarna för forskningen har man ända från början haft internationellt samarbete också i lärarfortbildningen och i den praktiska språkbadsundervisningen. Under det första språkbadsåret, på våren 1988, gjorde forskare, några av stadens tjänstemän och språkbadslärare en studieresa till Canada för att få mera information om vad som sker i språkbadsklasser. Till dess hade kanadensarna inte givit ut tillräckligt mycket information om det praktiska arbetet i klassrummet.

Resan var nyttig. Vi kunde utnyttja erfarenheterna från en bra språkbadsskola genom att inbjuda kanadensare till Vasa och genom att sända nya lärare från Vasa till Canada.

Nuförtiden gör vi årligen en studieresa till något språkbadsland. Vi har haft ömsesidigt lärarutbyte främst med den katalanska skolan Joan Marqués Casals i Terrassa utanför Barcelona. Lärarna har möjlighet att bekanta sig med varandras arbete och diskutera frågor som har med undervisningen att göra.

I lärarfortbildningen ger vi internationell information genom att inbjuda utländska forskare och lärare till Vasa för att berätta om sitt arbete. Olika språkbadsmiljöer kan erbjuda varandra impulser som man annars inte skulle upptäcka i den egna miljön.

Bild 2. I språkbad behöver ingen agera ensam, utan de olika intressegrupperna strävar tillsammans mot ett gemensamt mål.

Språkbadskonferensen blev en tradition

Som resultat av det internationella samarbetet grundade vi 1993 Europeiska institutet för språkbadsprogram som är verksamt i Barcelona och i Vasa under samma huvudorganisation och med gemensamma mål. Institutet underlättar samarbetet mellan olika språkbadsmiljöer. Det främjar all forskning, information, utbildning och konsulttjänst som har med språkbadet att göra.

Europeiska institutet för språkbadsprogram har redan arrangerat två europeiska språkbadskonferenser i Vasa (se Buss & Laurén 1995a; 1995b; Laurén 1994). Efter den tredje europeiska språkbadskonferensen som arrangerades i Barcelona hösten 1996 har konferenserna befast sin ställning bland språkbadsexperter.

Nya forskningsområden

De kanadensiska undersökningarna visar att språkbadsprogram leder till utmärkta resultat (se t.ex. Swain & Lapkin 1982). När språkbadet inleddes i Vasa i mitten av 1980-talet, märktes det att det fanns alltför lite tillgänglig systematisk information om vad som sker i språkbadsklassen.

Redan från början insåg vi att det var viktigt att följa upp språkbadet med forskning. Språkbadsforskningen strävar efter att undersöka bl.a. hur elevernas identitet och kunskaper i förstaspråket, i språkbadspråket, i matematik och i andra ämnen har utvecklats. Undervisningen sker ju i början helt och senare delvis på ett annat språk än elevens förstaspråk.

Vi har i Vasa medvetet anpassat den kanadensiska modellen för vårt behov av flera språk. Skolans obligatoriska språkprogram börjar på grundskolans lågstadium. Detta är redan praxis i Finland, i motsats till Canada, där programmet innehåller flera språk endast i undantagsfall. Språkbud i Finland erbjuder alltså också helt nya forskningsområden.

Språket är ett medel - inte ett mål

När språkbudet inleddes i Finland, var det klart att forskarna måste ge lärarna en beskrivning av undervisningsmetoderna i språkbudet dvs. dess didaktik. Det kunde man inte läsa om i någon bok. Ur forskningens synpunkt är didaktiken intressant också som variabel.

Språktillägnet hos språkbudselever varierar bl.a. eftersom olika lärare arbetar på olika sätt. Detta måste man ta hänsyn till också i forskningen. Därför är det överraskande att de kanadensiska forskarna inte i större utsträckning har granskat denna variabel.

Resultaten av det kanadensiska språkbudet har varit goda redan under de första decennierna trots att forskarna inte närmare har analyserat undervisningen som sker i klassrummet. Resultaten har förbättrats betydligt redan av den orsaken att man har börjat använda språket som medel i undervisningen - inte som mål.

Intressanta lösningar i Katalonien

Våra forskare har i samarbete med kanadensiska och våra egna lärare utvecklat en lärarfortbildning som hjälper alla finländska språkbudsskolor och -dagem. Från början av 1990-talet har vi varit i kontakt med katalanska forskare och lärare. Därifrån får våra lärare hjälp särskilt i didaktiska frågor (se artiklar i Laurén 1992a; 1992b; 1994).

Europas största språkbudsskola ligger i Katalonien. Det katalanska språkbudet följer den kanadensiska modellen bara delvis, i motsats till vårt språkbud. Deras didaktiska traditioner gör dock det katalanska språkbudet intressant ur vår synvinkel.

Språkbudslärare är vanliga lärare som arbetar som barnträdgårdslärare, klasslärare eller som ämneslärare. Det är ännu inte möjligt i Finland att specialisera sig som språkbudslärare i grundutbildningen för lärare. Fortbildningen ger lärarna nyttig information om språkbuds-undervisningen.

Fortbildningen är inte obligatorisk för dem som vill bli språkbudslärare men lärarna själva, föräldraföreningar som ger sitt stöd åt lärarna samt social- och skolmyndigheter anser fortbildningen vara viktig.

Lärarfortbildningen

Antalet språkbudselever ökar hela tiden. Den långsammare ökningen under de första åren gav oss tid att utveckla språkbudslärarnas fortbildning som nu betjänar språkbudets lärarkår som snabbt ökar. Fortbildningen sker i form av korta kurser och

seminarier där forskare och lärare från olika språkbadsländer föreläser och berättar om teman som gäller språkbadet.

Lärarna kan också välja mera omfattande studiehelheter som innebär flera år av distansstudier, t.ex. PD (Professional Development)- programmet för flerspråkighetsfostrare (se Young 1995).

Lärofortbildningen förmedlar teoretisk information om språktillägnet i allmänhet och i språkbadet i synnerhet. Utbildningen ger också lärare praktiska råd om sådana metoder som visat sig vara bra i språkbadet. Läraren kan låta eleverna påverka undervisningen och läraren kan lära dem att ta ansvar för sitt arbete. På det sättet förändras elevernas motivation.

Ytterligare ingår det i fortbildningen besök i språkbadsklasser i Vasa. I praktiken utgör dessa klasser modeller för andra språkbadsklasser i vårt land (se Young 1995).

Handböcker och modeller

Språkbadsforskare vid Vasa universitet och lärare som deltar i fortbildningen har tillsammans med katalanska och kanadensiska lärare och forskare utgivit handböcker och annat material för dem som vill veta mer om språkbad. Det finns likadan information också i de föredrag som hållits vid de europeiska språkbadskonferenserna. Föredragen har utgivits som artiklar i två böcker.

Ytterligare har det utgivits en serie didaktiska idéhäften som är avsedda särskilt för språkbadslärare. I idéhäftena behandlas metoder och material, arbetsstationer och temaundervisning. De ger tips om hur man kan utnyttja världen utanför skolan för att man skall få så många kommunikationssituationer och så autentiskt material som möjligt. (Se litteraturförteckningen.)

Under de senaste åren har flerspråkighetsutbildningen vid Vasa universitet redan lockat lärare och forskare även från utlandet. De kommer till Vasa för en månad eller för längre tid för att delta i en kurs som är skräddarsydd för dem. Kursen heter Investigating Bilingual Education - Language Immersion. Vid sidan av litteraturstudier och föreläsningar innehåller kursen diskussioner med handledare och besök i språkbadsgrupper i Vasa.

Man lär sig språk genom att använda dem

I språkbadet tillägnar barn sig det nya språket med hjälp av praktiska erfarenheter genom att använda språket i alla situationer. Språkbadet varar hela dagen och finns med i alla situationer i daghem och i skola, inte bara under vissa handledda stunder.

En sådan undervisning kräver speciella didaktiska och metodiska lösningar. De är mycket viktiga särskilt i början av språkbadet, när språkbadsbarnen ännu inte behärskar språkbadsspråket.

De didaktiska och metodiska lösningar som man använder i språkbad är inte alltid karakteristiska enbart för språkbadet utan de används också på annat håll i modern undervisning. De har ändå visat sig vara viktiga i språkbadsundervisningen också

senare när eleverna redan har börjat tillägna sig språkbadspråket och känner språkbadsmetodens principer.

När man började med språkbadsundervisningen i Canada i mitten av 1960-talet berättade man för lärarna att de fick använda endast franska (språkbadspråket) när de undervisade elever som i sin tur behärskade bara engelska (förstaspråket). Samma metod används också i Finland.

I detta fall bär en lärare ansvaret för undervisningen på förstaspråket och vidare på samma sätt bär två olika lärare ansvaret för undervisningen på tredje- och fjärdespråket. Denna s.k. Grammonts princip är en av de väsentliga principerna i språkbadet (jfr Baker 1993). Varje lärare har alltså bara en språklig roll i förhållande till sina elever. Den gäller överallt där läraren träffar språkbadseleverna - i klassrummet, i skolans korridorer eller på skolgården, i staden och i varje annan miljö utanför skolan.

Läraren får inte tala till alla hela tiden

Det är viktigt i språkbadsundervisningen att läraren förstår barnets förstaspråk. Detta ger barnen känslan av trygghet, särskilt i början av språkbadet. Barnen vet att läraren förstår dem fastän de ännu inte kan tala språkbadspråket.

Läraren måste behärska språkbadspråket som ett modersmål fastän det nödvändigtvis inte är hans eller hennes första språk. Läraren bör alltid vara i kontakt med språket samt med kulturen och miljön omkring det för att kunna ge eleverna en bra modell i språkbadspråket. Det väsentliga är i alla fall lärarens didaktiska grepp om sitt arbete.

Språkbadet fungerar bäst när eleverna har rikligt med möjligheter till naturlig kommunikation. Så är det inte alltid i ett klassrum om läraren är den enda som talar och leder verksamheten.

Som tumregel kan man anse att läraren inte får tala till hela klassen på en gång mer än en femtedel av den gemensamma tiden. Enligt Chaudron (1988) är det vanligt i klasser med undervisning på såväl ett förstaspråk som ett andraspråk att andelen av lärarens tal är så mycket som 50-60% av den gemensamma tiden.

Elevcentrerad undervisning ger också läraren möjligheten till att diskutera med varje enskild elev och erbjuda individuell undervisning. På samma gång ser läraren om eleverna arbetar ändamålsenligt.

Av dessa orsaker behöver eleverna ha tid för naturlig kommunikation med de svenskspråkiga på det nya språket. För många elever ger daghems- eller skolmiljön den enda möjligheten till att använda det nya språket. Barnen kommer från enspråkiga familjer och det är familjens uppgift att stöda förstaspråket.

Budskapets innehåll är viktigare än formen

I språkbadet har grammatiken en helt annorlunda uppgift än i den traditionella språkundervisningen. Grammatiken lärs inte ut som regler med vilkas hjälp strukturer

eller modeller produceras. Grammatiken är ett redskap för användning av språket och för effektiv kommunikation.

I språkbadet är budskapets innehåll viktigare än den korrekta grammatiska formen. Det är viktigt för eleven att han får fram sitt budskap och redan från början kan och får kommunicera på det nya språket.

Läraren uppmuntrar eleverna att använda språkbadsspråket och fäster inte för mycket uppmärksamhet på korrigerande av grammatik och strukturer. Korrigerarna görs indirekt, så att de inte hindrar kommunikationen.

I undervisningen ges rikligt med språkliga modeller. Genom att använda språket tillägnar sig eleverna dem. Tillägnandet av andraspråket liknar tillägnandet av förstaspråket: det är således ett av de naturligaste sätten att tillägna sig språket.

Man satsar på den formella språkundervisningen först senare i skolan när eleverna redan har lärt sig använda sitt nya språk. De blir intresserade av grammatiska former och strukturer när de känner sig behöva detaljerad information om själva språket.

Elever får frihet och ansvar

Det är viktigt att ge eleverna frihet, låta dem ta ansvar för sitt arbete och utveckla sitt personliga språk. I språkbadsskolor där kommunikationen alltid måste vara en viktig del av undervisningen är man särskilt intresserad av sådana mål.

Genom arbetsstationer och temaundervisning är det möjligt att ge eleverna en annorlunda roll; då är också lärarens roll annorlunda. (se Grandell et al. 1995a; 1995b).

I språkbadet är eleverna med när undervisningens mål och arbetssätt bestäms. Läraren har givetvis en central roll också i språkbad, han eller hon måste både för sin egen del och för elevernas del kontrollera långtidsmålen. Det tidigare auktoritära systemet byts nog inte ut mot ett kaos.

I språkbadet måste ett budskap ha ett verkligt innehåll och det är innehållet som fokuseras. Eleverna kan, om de så vill, kommunicera på sitt förstaspråk, men de uppmuntras konsekvent att använda språkbadsspråket. Varje elev får tid att vänja sig vid det nya språket som kommunikationsmedel.

Var och en utvecklas i sin egen takt

I språkbadet får varje elev utvecklas i sin egen takt. Den ena börjar upprepa ord och meningar redan under de första dagarna och veckorna och försöker använda sitt nya språk vid alla möjliga tillfällen. För den andra kan detta ta längre tid.

Språkbad är samarbete mellan olika intressegrupper. Målet är framför allt att uppfostra språkbadseleverna till harmoniska medborgare som tack vare sin flerspråkighet kan svara på de utmaningar som Finlands internationalisering erbjuder i framtidens Europa.

Samhället som språklärare i språkbud

För att förstå behöver man inte kunna varje ord

Artikelförfattarna: Martina Buss och Christer Lauren

I språkbud tillägnar man sig ett främmande språk genom att använda det i naturliga sammanhang och i meningsfulla situationer. Som arbetsmetod passar språkbudet för alla språkmiljöer, men den här artikeln koncentrerar sig ändå på språkbudet i Finland.

Alla finländska skolelever studerar landets andra officiella språk i skolan: svenskar lär sig finska och finnar lär sig svenska. Dessutom studerar alla ett eller flera främmande språk. Finska skolelever är medvetna om att de måste kunna flera språk för att få ett arbete och därför är de också väl motiverade.

Man använder svenska förutom som landets andra officiella språk också i kontakterna med de andra nordiska länderna: Danmark, Island, Norge och Sverige. I Finland behöver man också många andra språk i samband med handel och i kulturella sammanhang.

Eleverna litar inte på sina språkkunskaper

Skolornas språkundervisning har i Finland lett till resultat, som kanske är bättre än i många andra europeiska länder - i små språksamfund är man alltid ivrig att lära sig språk. Men det är klart att resultaten inte räcker för att tillfredsställa nutida behov. Även om eleverna vill studera språk, gillar de nödvändigtvis inte skolans språkundervisning.

Enligt undersökningar litar eleverna inte på sina egna språkkunskaper. Lärarna är inte heller särskilt nöjda med nivån på språkkunskaperna hos eleverna. Finska föräldrar var mycket intresserade av den kanadensiska språkbudsmetoden, när de bekantade sig med den i mitten av 1980-talet. Ett tvåspråkigt land som Finland har nytta av språkbudet: det känns naturligt att lära sig språk.

En naturlig miljö - en meningsfull situation

Svenskspråkiga barn, som hör till minoriteten och lever i en tvåspråkig miljö vid kusten eller i städerna, lär sig snabbt finska - ofta genom praktiken redan före skolan. Det här är en av de viktigaste orsakerna till att föräldrarna anser att språkbudet är ett effektivt sätt att lära sig svenska. I språkbudet försöker man skapa en naturlig miljö och meningsfulla situationer, som liknar den miljö som minoriteten lever i utanför skolan. I språkbudet imiteras alltså samhället som språklärare.

Europeiska språkbudsinstitutet karakteriserar språkbudet som en metod för språkillägnande, som kan tillämpas i många situationer. Ett kännetecken för språkbudet är att språket som ska tillägnas fungerar som medel för undervisningen. Verksamheten som sker på det nya språket är alltid meningsfull och kommunikativ.

Språkbad på enspråkiga områden

Det är frivilligt att delta i språkbad och det är också viktigt att man i skolorna och i samhället tar hänsyn till de språk som används och till deras ställning (Europeiska språkbadinstitutets broschyr). Språkbadet har nämligen helt olika effekt på majoritets- och minoritetsbarn.

Det är lättast att erbjuda språkbadsundervisning på tvåspråkiga områden, men med tiden kommer undervisningen att bli vanlig också på enspråkiga områden. Detta har hänt i Canada, och också i Finland har språkbadet blivit mer utbrett. Dessutom har man märkt att man kan effektivera den språkundervisning som sker inom ramen för det normala timantalet, genom att använda språkbadets arbetsmetoder. Språkbadet kom till Finland helt enkelt därför, att man behövde effektivare språkundervisning i vårt land.

Kvinnor satte i gång i Vasa

När man för första gången presenterade språkbadsmetoden i Vasa, var det tydligt att stadsborna redan förut visste hur viktigt det är att kunna språk. Tack vare den mångsidiga exportindustrin behöver stadens invånare flera språk både i hemlandet och utomlands.

Av de 54 000 invånarna i staden är cirka två tredjedelar finskspråkiga och en tredjedel svenskspråkiga. Vasa som tvåspråkig omgivning var ändå till effektiv nytta för bara några barn, men inte för alla.

En grupp kvinnor varav många hade barn som var nästan i skolåldern eller som redan gick i skolan, bestämde sig för att få språkbadsundervisning till staden. Man skulle börja med tidigt fullständigt språkbad i svenska i daghemmet för barn från enspråkiga finska familjer.

Lagen kände inte till språkbad

Enligt de finländska lagarna som gällde då, undervisar man på svenska i svenskspråkiga skolor och på finska i finskspråkiga skolor och därför passade inte språkbadsundervisningen in i dessa ramar.

I språkbad börjar ju undervisningen helt på andraspråket och dessutom lär sig eleverna läsa och skriva först på sitt andraspråk och inte på sitt förstaspråk. I Finland sker cirka hälften av undervisningen på språkbadsspråket från och med femte årskursen. Även arbetsmetoderna i språkbad avviker från de tidigare vanligen betonade metoderna.

I artikeln har använts termen förstaspråk som betyder det språk som barnet tillägnar sig först i hemmet. Termerna andraspråk och språkbadsspråk syftar på det språk som barnet tillägnar sig efter två och ett halvt års ålder. Ett tvåspråkigt barn som har vuxit upp i ett tvåspråkigt hem kan sägas ha två förstaspråk. (se U. Laurén 1992)

Finskspråkiga föräldrar ville att deras barn skulle kunna delta i tidigt fullständigt språkbåd i svenska. Med hjälp av stadens tjänstemän lyckades de få tillstånd att börja med försöket.

Enligt försökstillståndet skulle språkbadsundervisning ges för två språkbadsgrupper två år i rad. Efter den nioåriga grundskolan skulle det slutliga beslutet fattas om försöket skulle fortsättas och utvidgas.

Enligt den kanadensiska språkbadsmodellen skall undervisningen börja för sexåringar med ett år i daghemmet och sedan fortsätta i grundskolan. I arrangemangen följs den kanadensiska modellen där barnen börjar språkbadet med ett år i daghemmet varefter de fortsätter i skolan. I Canada är barnen dock ett år yngre än i Finland eftersom barnen i Canada vanligen börjar skolan vid sex års ålder.

Den kanadensiska modellen har tillämpats för flerspråkighet

Den första språkbadsgruppen för sexåringar började i Vasa hösten 1987 och den andra hösten 1988 samtidigt som den första gruppen började i grundskolan. De har följt ett språkbadsprogram som grundar sig på det kanadensiska språkbadet och som tillämpats för det flerspråkiga Europa.

I det tidiga fullständiga språkbadet beaktas barnets eget språk och kulturella särdrag. Språkbadsläraren behärskar förutom språkbadsspråket också åtminstone passivt barnens förstaspråk och kan kommunicera effektivt på barnens nya språk i och utanför klassrummet.

Varje lärare har dock bara en språklig roll och denna roll gäller överallt där läraren och språkbadseleven träffas. Språkbadsläraren är utbildad för att arbeta enligt språkbadets principer.

Försöket var en sensation!

Försöket väckte en hel del uppmärksamhet; både tidningarna och TV:n var mycket intresserade av språkbadsmetoden. Både föräldrarna och besökande journalister blev redan i ett tidigt skede imponerade av försöksresultaten. I Vasa beslöt man att grunda nya språkbadsgrupper årligen.

Den uppmärksamhet som försöket väckte ledde till att man i Esbo beslöt att erbjuda språkbadsundervisning i ett daghem hösten 1990. Det tog dock ett par år innan folk blev övertygade om att den kanadensiska språkbadsmetoden kunde tillämpas i finländska förhållanden. Idag deltar över 2 500 elever i språkbadsundervisningen i ett tjugotal kommuner längs kusten. Och de första språkbadsgrupperna har inlett sin verksamhet i de enspråkigt finska kommunerna.

Numera är de barn som börjar ett svenskt språkbåd tre, fyra, fem eller sex år gamla. Variationen i ålder är stor och i olika kommuner inleds språkbadet vid olika ålder. Den senaste tendensen har varit att inleda undervisningen allt tidigare.

Fullständigt eller partiellt språkbåd

De kanadensiska erfarenheterna och de språkbådsmoðeller som under åren har planerats i Canada har underlättat utvecklandet av en önskad moðell i Finland. I Canada skiljer man mellan olika typer av språkbåd enligt vilken tidpunkt språkbådet påbörjas: tidigt, fördröjt och sent språkbåd. Ett tidigt språkbåd inleds i daghemmet, ett fördröjt språkbåd på lågstadiet och sent språkbåd på högstadiet.

Språkbådsmoðellerna skiljer sig från varandra också med tanke på hur mycket språkbådsspråket används. I fullständigt språkbåd används språkbådsspråket i all undervisning. Förstaspråket tas med efter ett eller två år. Förstaspråkets användning ökar gradvis och täcker till slut ungefär hälften av undervisningen. I partiellt språkbåd används båda språken i undervisningen ända från början. Olika språkbådsmoðeller kan också kombineras: t.ex. tidigt fullständigt språkbåd, fördröjt partiellt språkbåd osv. (Se Swain & Lapkin 1982; Genesee 1987). Enligt de kanadensiska resultaten uppnår man positiva resultat i alla dessa moðeller och därför är det viktigt att ta hänsyn till de önskade målen när man väljer moðellen.

Funktionell flerspråkighet som mål

I Vasa är språkbådet målet att uppnå funktionell tvåspråkighet (jfr Baker 1992), och därför var det naturligt att välja tidigt fullständigt språkbåd. Intresset har ökat i så stor utsträckning att två nya barngrupper, en grupp för 5-åriga och en grupp för 6-åriga barn inleder sitt språkbåd varje höst, vilket leder till att varje år börjar också två parallella grupper i skolan. I huvudstadsregionen är språkbådet i svenska den populäraste språkundervisningsmetoden.

För att nå bättre resultat i språkundervisningen har finskspråkiga föräldrar i olika delar av Finland krävt språkbådsundervisning för sina barn. Det har bildats föräldraföreningar för att utveckla språkbådsundervisningen tillsammans med politiker och tjänstemän. Föreningarna stöder också språkbådsskolorna och lärarna. Det är just på grund av föräldrarnas intresse och beslutsamhet som vi idag har språkbådsundervisning i Finland.

Läsinläring på ett språk åt gången

Nuförtiden lär sig alla språkbådselever i Vasa att läsa och skriva först på sitt språkbådsspråk, alltså på svenska. Efter att ha tillägnat sig läs- och skrivkunskaperna är det lätt för eleverna att överföra sina kunskaper till vilket språk som helst. (Se Cummins 1984; Genesee 1987)

Om eleven lär sig skriva på två språk samtidigt, blir han förbryllad av de två olika sätten att bilda skriftspråk av talspråket. Relationen mellan talspråk och skriftspråk varierar alltid lite i olika språk. Således kan eleverna förväxla två olika ortografiska regelsystem med varandra. Under de finska lektionerna i språkbådet sätter sig eleverna in i de finska kulturtraditionerna och lär sig sånger och lekar på finska.

Eleven förlorar inte något av sitt modersmål

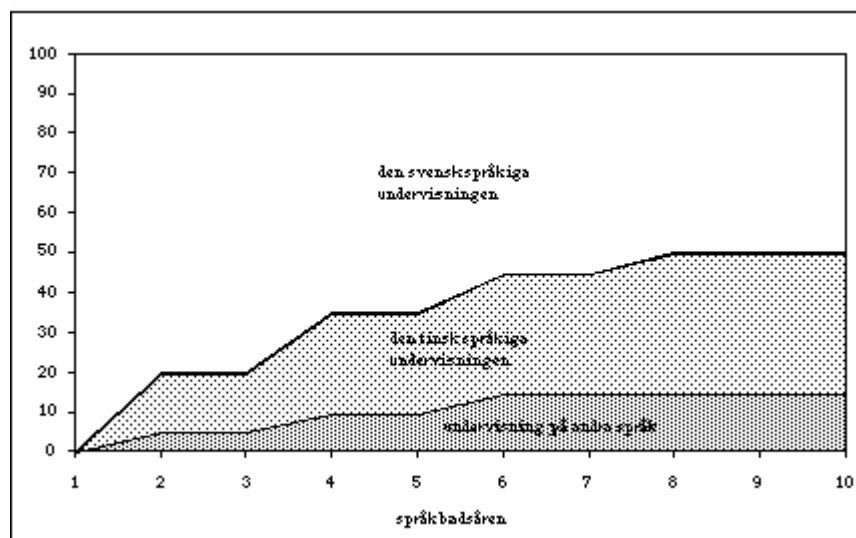
Läsning och skrivning är väsentliga kunskaper för effektiv språkbadsundervisning och de behövs det mycket av i skolan. Svenska språket är ett redskap i språkbadet när man studerar t.ex. matematik eller biologi och därför är det klart att eleverna måste kunna läsa på språkbadsspråket.

När man först har undervisat matematik och biologi på svenska övergår undervisningsspråket i dessa ämnen till finska efter några år. Eleverna tillägnar sig det ordförråd som hör till ämnena på båda sina språk. I språkbadsundervisningen förlorar eleverna inte något av sitt modersmål. Det är fråga om en berikande språkbadsmodell.

Eleven lär sig också andra språk lättare

I början av 1990-talet förändrades lagen som gäller undervisningsspråk speciellt på grund av språkbadet. Det fanns inte längre något hinder för att etablera språkbadets arbetsmetoder i skolorna. Språkbadet är numera en undervisningsmodell, som är en del av daghemsverksamheten och skolsystemet i Vasa.

Språkbadseleverna placeras i finskspråkiga skolor dit de som finskspråkiga barn också hör. Motsvarande förfarande tillämpas också i Canada, ifall språkbadsgrupperna inte är placerade i speciella språkbadsskolor.

Bild 1. Flerspråkighetsundervisningen i Vasa följer principen för fullständigt språkbad: man börjar med ett tredje språk i första årskursen och ett fjärde i femte årskursen. I ett tidigt fullständigt språkbad sker all verksamhet i daghemmet på språkbadsspråket. Förstaspråket tas till undervisningsspråk i första åk i skolan och fr.o.m. fjärde eller femte åk används det i undervisningen nästan lika mycket som språkbadsspråket. Undervisningen i tredjespråket påbörjas redan i första åk och i fjärdespråket i femte åk. Denna modell är den mest radikala, men språkbadet kan även genomföras på ett annat sätt, då är språkbadets andel som undervisningsspråk mindre och undervisningen kan praktiskt taget påbörjas i vilken ålder som helst. Det har i alla fall konstaterats att språkinläringen är som effektivast när det påbörjas i ett tidigt skede.

I språkbadet undervisas effektivt också andra språk än svenska. Språkbadsundervisningen kan ha en positiv inverkan även på andra språk som eleverna behöver.

Man behöver inte förstå varje ord

Språkbads eleverna blir bekanta med det tredje språket under sitt första skolår, då de har engelska ett par timmar i veckan. Principen för engelskundervisningen är den samma som när man undervisar i språkbads språket: man använder från början engelska som redskap i verksamheten och läraren talar bara engelska till eleverna. Undervisningen i det följande nya språket påbörjas i femte klassen.

Efter att ha lärt sig svenska och engelska enligt språkbadsmetoden är eleverna beredda på att börja studera tyska, franska eller ryska. I språkbadet har de lärt sig att man förstår ett språk genom att koncentrera sig. För att förstå budskapet behöver man inte förstå vartenda ord.

Barn har tid att tillägna sig språk

Språkundervisningen har ändrats på det sättet i språkbadsgrupperna, att den börjar innan eleverna når puberteten. När man har börjat tidigt, har resultaten varit utmärkta. Barn har tid att tillägna sig språk. Senare väljer speciellt pojkar andra fritidsintressen och har inte längre mera tid för språk.

Språkbad i svenska är ett flerspråkigt program. Det är inte fråga om en speciell språkskola, utan om en vanlig skola, där man följer samma läroplan som i andra skolor. Eleverna kan specialisera sig på vanligt sätt och språkkunskaper behövs ju i alla yrken.

Individuellt med eleven i centrum

Man har märkt att språkbadet påverkar även undervisningen i andra främmande språk. Lärarna som ansvarar för undervisningen i de övriga språken i skolan är också med i språkbadsundervisningen och använder alltså samma metoder.

Språkbadsklassernas lärare undervisar även andra än språkbads elever i svenska. Deras arbetsmetod fungerar effektivt i språkundervisningen även för andra än språkbads elever, fastän dessa har mindre antal lektioner i svenska.

Språkbadsundervisningen är effektiv och den hör till alla skolor. Elevernas individuella drag beaktas i språkbadsundervisningen. Undervisningen är elevcentrerad och på så sätt försöker man göra den individuell.

Inlärningssvårigheter förhindrar inte språkinläring

En elev som har inlärningssvårigheter får en chans att lära sig språk mycket effektivt då läraren använder undervisningsmetoder som är avsedda för språkbad. Den traditionella språkundervisningen är ofta för abstrakt och det tar lång tid att lära sig språket. Språkbadet erbjuder alla en chans som i andra språkskolor är till hands endast för barn som gör goda resultat i test som mäter intelligens och språkförmåga. I språkbad får barnen bekanta sig med språket och tillägna sig det i en autentisk miljö och i verkliga kommunikationssituationer.

Åren 1987-1990 erbjöds språkbad endast i Vasa och då kunde bara 25 barn per år få språkbadsp plats. Hösten 1993 var det ca 500 språkbadselever i våra tvåspråkiga städer, följande år över 1 000, hösten 1995 närmare 2 000 och hösten 1997 var siffran närmare 3 000. Nu växer antalet elever hela tiden då nya språkbadsg rupper grundas vid sidan av dem som redan finns i olika delar av landet.

Vi kan inte längre bara tala om språk, utan vi måste få använda det nya språket redan första gången vi kommer i kontakt med det. Europa är här, vi är i Europa och i Europa använder man flera språk.

En språkbadslärare skall vara medveten om sina roller

En femåring är nöjd med sig själv, nyfiken och fortfarande barnlig nog för att tillägna sig ett nytt språk.

Artikelförfattare: Karita Mård

I den kanadensiska språkbadsmodellen som vi har börjar barnen det tidiga fullständiga språkbadet på ett daghem i tre-sexårsåldern. Till de första språkbadsgrupperna i Finland antogs bara sexåriga barn. Efter några års erfarenhet konstaterade man att ett femårigt barn skulle vara i lämpligare ålder för att inleda språkbad.

Jämfört med en sexåring är en femåring nöjd med sig själv och sin omgivning. Han är tillräckligt barnlig och intresserad av nya saker, har bra koncentrationsförmåga och är även på många andra sätt i en stabil utvecklingsfas.

På flera orter i Finland kan man börja i språkbadet redan som tre-fyraåring antingen i en syskongrupp med tre-fyraåringar i samma grupp, eller i en grupp bestående av barn i samma ålder. Även om det är bra att barnet har flera år i språkbadet bakom sig innan han börjar skolan, är det inte önskvärt att med tanke på den språkliga och kulturella identiteten (kulturella värden och identifiering) att barnet börjar före treårsåldern (jfr Laurén 1992b, McLaughlin 1984).

Det behövs tillräckligt många språkbadsbarn för att bilda en språkbadsklass

När man började ge språkbad i syskongrupper för tre-sexåringar uppstod det ett problem som fortfarande kännetecknar språkbadet i huvudstads-regionen. Det var svårt, speciellt i början, att garantera att språkbadet skulle fortsätta i skolan för dem som börjat språkbada i en syskongrupp. Även om det skulle finnas flera språkbadsgrupper för tre-sexåringar i samma distrikt, är det möjligt att det ändå inte finns tillräckligt många barn för att bilda en skolklass.

Ett sådant problem uppstår inte om hela daghemsgruppen består av barn i samma ålder. Barnen börjar i språkbadsskolan som en grupp, så gör man till exempel i Vasa.

Kvalitet framom kvantitet

Under de första åren av språkbad i Finland fanns det bara halvdagsgrupper, men idag ges språkbad i heldagsgrupper på allt flera orter. I heldagsgrupper har barnen, i kvantitativt avseende, mera sådana situationer som är viktiga för språktillägnet och också vissa situationer som fattas i halvdagsgruppen, till exempel vila och rutiner anknutna till den.

Tiden som tillbringas i språkbadet är inte alls så avgörande för de språkliga resultaten som verksamhetens kvalitet. Dessutom är verksamheten i halvdagsgrupper ofta mera intensiv än i heldagsgrupper.

Varje språkbadsdaghem och -skola bedriver språkbad med tanke på sina egna resurser och behov. De har alla ändå ett gemensamt mål, nämligen funktionell flerpråkighet. De strävar efter att nå detta mål med sådana arbetsmetoder som är kännetecknande för språkbadet. Målsättningens detaljer skall ställas i relation till hur man förverkligar språkbadet.

Daghemmet är en bra miljö för språktillägnande

Vardagen i ett språkbadsdaghem består av olika aktiviteter, rutiner och vårdssituationer. Dessa är måltid, tambur, hygien, utevistelse, vila, samling samt fri och styrd lek inomhus. Dessa olika slags hemlika aktiviteter är det som gör daghemmet till en utmärkt omgivning för tillägnandet av ett andraspråk.

Ett daghem är ändå inte ett språkbadsdaghem och inte heller kan en lärare (barntädgårdslärare, barnskötare, praktikant) kalla sig själv språkbadslärare bara därför att man utför dessa daghemmets hemlika aktiviteter på något annat språk än barnets förstaspråk. Aktiviteterna i språkbad skall förverkligas enligt välplanerade, målinriktade pedagogisk-språkliga principer och mål. Såväl hela daghemspersonalen som språkbadets övriga intressegrupper skall känna till dessa principer och mål.

Läraren skall vara medveten om sina roller

Språkbadsläraren balanserar ständigt mellan en pedagogisk och en språklig roll. Den pedagogiska rollen är anknuten till valet av sådana aktiviteter och arbetsmetoder som ger språkbadsbarnet vissa fysiska och psykiska basfärdigheter, som måste ges i ett daghem. Att arbeta som språkbadslärare innebär också medvetenhet om den egna språkliga rollen. På så sätt får språkbadsbarnet möjligheter att tillägna sig ett andraspråk.

Den svåraste men också den mest krävande uppgiften är att kombinera dessa roller när man väljer aktiviteter och arbetsmetoder. Man skall hela tiden avgöra om man skall välja en aktivitet som är språkligt ändamålsenlig men som är mindre viktig från motorisk synpunkt eller tvärtom. Man skall också veta på vilket sätt man gör dessa val. Om aktiviteterna förverkligas slumpmässigt förblir många naturliga situationer för andraspråkstillägnande outnyttjade.

Det är viktigt att vara kompis

Språkbadsläraren måste också vara noggrann med kvaliteten på det språk han producerar. Om en stor del av lärarens output är anknuten till organiseringen av en aktivitet och gruppen, anser barnen lätt att språkbadsläraren är en auktoritär ledare. Då är han inte en kamrat som barnen naturligt kan kommunicera med eller som är på plats i nästan alla situationer. Att språkbadsläraren och barnen är kamrater är viktigt eftersom läraren behövs som samtalspartner och för betydelseförhandling. Han klär barnens aktiviteter i språkbadsspråket och ger barnen de medel som de behöver för att själva kunna använda språkbadsspråket (jfr Tough 1985).

Språkbadsläraren skall planera både sin egen språkliga roll och de förväntningar som han ställer på barnen i varje enskilt fall. Som utgångspunkt för planeringen skall läraren fråga sig vilken slags språklig omgivning ett språkbadsbarn behöver för att

kunna utveckla sina andraspråksfärdigheter så mångsidigt och ändamålsenligt som möjligt.

Språket är med i alla situationer

Den pedagogiska och språkliga planeringen av alla aktiviteter garanterar att någon aktivitet inte endast blir en mellanrutin som inte utnyttjas språkligt. En av lärarna i språkbadsgruppen ska ha en språklig roll i varje situation. En annan kan koncentrera sig på en övervakande eller organisatorisk roll.

Vid den dagliga utevistelsen kan en del lärare vara med i barnens lekar. De andra tar hand om övervakningen. På det sättet blir språkbadsspråkets ord och fraser, som har att göra med uteliv, bekanta för språkbadsbarnen på ett naturligt sätt. Om barnen vill, kan de använda dem även när de leker eller spelar utan språkbadslärares närvaro.

Måltiden är också en utmärkt situation för språktillägnande. Då språkbadsläraren äter med barnen är hennes uppgift att hålla uppe bordssamtalet på språkbadsspråket och lära barnen bordsskick. Med hjälp av ordentlig planering kan man på ett naturligt sätt få barnen att ta i aktivt bruk fraser som anknyter sig till måltiden.

Därtill kan man medvetet välja samtalsämnen som har att göra med livet utanför daghemmet - med det liv som de annars upplever nästan helt på sitt förstaspråk. Bordssamtalen i smågrupper har en personlig betydelse för barnen som deltar i dem. Det inverkar direkt på det aktiva tillägnandet av språkbadsspråket (jfr Weber & Tardif 1992). Det är speciellt de tystlåtna barnen som får sin röst bäst hörd i samtalen i smågrupper.

Man lär sig språk även när man städar

I språkbadsdaghemmet är det också bra att dra nytta av tamburaktiviteterna, alltså när man klär på sig och av sig. Även då lärarens hjälp inte behövs, skall hon eller han vara närvarande i sin språkliga roll för att ge barnen de förutsättningar som de behöver för kommunikation på språkbadsspråket.

Detsamma gäller när man borstar tänderna, tvättar händerna eller utför andra motsvarande aktiviteter, där barnen har ett naturligt behov att använda språkbadsspråket.

Även den situationen när man städar undan kan användas systematiskt för att utveckla språkbadsspråket. Barnen kan själva skriva och rita namnlappar och symboler för leksaker på leksakshyllorna. I samband med undanstädningen kan man höra barnen mumla och säga högt leksakernas namn på språkbadsspråket, när de tillsammans med språkbadslärarna letar efter de rätta ställena för sakerna. Ord och fraser på språkbadsspråket, som man har lärt sig i städningssituationen, är lätta att överföra till andra situationer, till exempel till fri lek.

Ingenting får kännas som rutin

Nyckeln till språkbadet är att inte en enda aktivitet som utförs under en daghemsdag ska kännas som en nödvändig rutin som snabbt måste gås igenom. Till exempel de

typiska diskussionsämnena i samlingen, antalet närvarande och frånvarande barn, namn, datum, väder och aktuella teman skall gås igenom så att språkbadsbarnet känner att de har en personlig betydelse för honom.

Samma rutinfrågor kan ställas flera gånger i rad så att flera barn får tillfälle att svara personligen också på rutinfrågorna och så att alla barn får flera tillfällen att bearbeta budskapet på språkbadspråket.

Ett par barn kan också få lärarens roll. Då får de ställa rutinfrågorna till resten av gruppen eller resten av gruppen kan ställa rutinfrågorna till dem i kör. På det här sättet blir den normalt så lärarstyrd samlingsituationen mer barnstyrd. Barnen blir vana vid att kommunicera sinsemellan på språkbadspråket. Bruket av språkbadspråket blir automatiserat och infinner sig spontant också vid andra tillfällen.

Lekstationer och arbetsstationer

Till språkbadsdaghemmets centrala arbetssätt hör olika ändamålsenligt planerade lek- och arbetsstationer. Med dessa blir aktiviteterna systematiska och barncentrerade (se t.ex. Grandell et al. 1995b). Med tanke på språktillägnet är detta ett utmärkt sätt att arbeta.

Speciellt i Katalonien har man satsat på utvecklandet av aktiviteter i lek- och arbetsstationerna vid språkbadet (Laurén 1992a, 1992b). Lekstationerna kan vara antingen tematiskt väldigt begränsade, t.ex. en legostation och en ritstation, eller öppna, t.ex. en station för lek i dockvrå och en butiksstation, där man får med den verklighet som finns utanför daghemmet.

Det viktigaste är att man bygger dessa lekstationer tillsammans med barnen. På samma gång går man på språkbadspråket igenom vokabulären och fraserna som har att göra med varje lekstation. På det här sättet får språkbadsbarnen ett tillfälle att använda språkbadspråket spontant i en naturlig situation.

Språkbadsläraren bör delta aktivt och på barnens villkor i lekstationslekarna. Läraren behöver vara med bara en liten stund vid lekstationslekarna. Barnen får exempel på hur man använder ord och fraser på språkbadspråket och de kan också själva använda dem i deras rätta sammanhang.

Vid arbetsstationer delas arbeten som har att göra med olika teman ut t ex i uppgiftshörnor. Språkbadsbarnen får självständigt gå runt från en arbetsstation till en annan och anteckna vilken arbetsstation de är klara med (se Grandell et al. 1995a).

Uppgifterna kan vara olika pyssel-, rit- eller räkneuppgifter som barn i förskoleåldern och även yngre barn kan göra i egen takt. På det här sättet blir barnen vana vid självständigt barncentrerat arbete. Då får språkbadsläraren tid att handleda dem som behöver speciell uppmärksamhet.

Trygghet är grunden för det nya språket

I början av språkbadet är det viktigt att man skapar en känsla av trygghet för språkbadsbarnen genom dagliga rutiner som de redan känner till. Barnen blir då inte rädda fast de inte förstår allt som läraren säger på språkbadsspråket.

Barnen känner sig trygga också när de vet att läraren förstår deras förstaspråk. De kan använda det i kommunikation med läraren även om läraren svarar på språkbadsspråket.

Språkbadsläraren själv behöver alltså inte använda barnens förstaspråk för att garantera att budskapet går fram och för att underlätta barnens anpassning till språkbadet. Genom att använda endast ett språk behöver läraren inte besluta vad barnen förstår utan barnen får själva dra slutsatser om innehållet i lärarens budskap på språkbadsspråket.

Översättning hjälper inte barnen

Det är inte bra att man vänjer barnen vid s.k. översättningshjälp eftersom de då blir för lata för att lyssna till språkbadspråket och väntar att budskapet skall översättas för dem.

Man kan inte öka barnens känsla av trygghet, inte heller kan man få dem att förstå språkbadsspråket genom att man använder ett barn i gruppen som tolk för de andra. Tolkning är inte förbjuden men barnen får inte uppmuntras till det heller. Målet för språkbadet är inte att uppfostra översättare utan aktiva språk användare.

När grundtryggheten är skapad och tillägnandet av det nya språket har tagit god fart, kan man så småningom börja ändra daghemsrutinerna. Man skall besöka olika ställen utanför daghemmet med språkbadsbarnen för att de skall höra också andra människor använda språkbadsspråket och märka att det är ett levande språk i omgivningen (jfr Björklund et al. 1996).

Språktillägnandet sker individuellt

Redan från början av språkbadet skall språkbadsläraren vara medveten om att språktillägnandet sker individuellt. Å ena sidan skall läraren ge tillräckligt goda språkliga medel för de barn som vill börja använda det nya språket genast, å andra sidan skall han acceptera att några språkbadsbarn har en s.k. tyst period i språkinläringen. Dessa barn börjar använda det nya språket först då de behärskar det tillräckligt bra.

Man skall trots allt uppmuntra alla barn att använda det nya språket t. ex. i gruppsituationer, så som när alla barn svarar i kör vid morgonsamlingen. Varje barn får pröva på hur det nya språket låter då just han själv talar det.

Man kan också förvänta sig att alla barn använder språkbadsspråket då de svarar individuellt på rutinfrågor såsom Vad är det för dag idag?, Vill du ha vatten eller mjölk?, osv. även om de annars skulle använda sitt förstaspråk.

Man skall fästa uppmärksamhet vid användningen av fullständiga satser t. ex. Idag är det måndag i barnens svar, inte nöja sig med svar i form av nyckelord, t.ex. Måndag. I språkbud kan man inte utgå ifrån att barnen vet vilken svarsstruktur som hör ihop med ett visst nyckelord. Svarsstrukturer och satsbildning kan man ta fram i olika språklekar så att kommunikationen inte blir till en onaturlig drillövning.

Orden kommer först & gester, miner och bilder hjälper

I ett språkbudsdaghem har läraren anledning att effektivera sitt språkliga budskap med hjälp av gester, miner, bilder och konkret material för att underlätta kommunikationen. Man måste ändå fästa speciell uppmärksamhet i synnerhet vid användningen av bilder och föremål.

Det är bäst att läraren talar om bilder eller föremål först på språkbudsspråket och först därefter visar dem för barnen. Registreringen sker då på språkbudsspråket och inte på barnens förstaspråk. Orden på språkbudsspråket överförs också lättare till barnens aktiva språkbruk.

Berättelser ger gemensamma erfarenheter

En språkbudsläraren har den viktiga uppgiften att väcka språkbudsbarnens naturliga nyfikenhet, iver och intresse för att tillägna sig språkbudsspråket. Man måste uppmuntra barnen att använda det nya språket till exempel i samband med didaktiska berättelser som det används rikligt av i det katalanska språkbudet.

Läraren och barnen dramatiserar berättelsen tillsammans och bygger med hjälp av det ett territorium av gemensamma erfarenheter. Där är det tryggt att använda det nya språket redan i början av språktillägningprocessen (se Laurén 1992b). De flesta språkbudsbarn är ivriga i fråga om att använda språkbudsspråket ända från början.

Till en början består deras språk mest av upprepningar av holofraser som Tack-för-maten, Nu-ska-vi-gå-ut osv eller av att de använder enstaka ord på språkbudsspråket inne i satser Onko tuo mun mössa? (Är det där min mössa?) osv.

Så småningom börjar barnen också bilda självständiga satser på språkbudsspråket. Språkbudsläraren måste vara speciellt noggrann med sin egen språkliga roll när barnens kunskaper i andraspråket redan är mycket bra. Läraren måste också då hålla i minnet att språkbudsbarnen har annorlunda språkliga behov än barn vars förstaspråk är daghemsgruppens verksamhetsspråk. De flesta barns enda kontakt med språkbudsspråket är ju daghemmet.

Språkbudsdaghemmets viktigaste uppgift är att ge språkbudsbarnen konsekvent och på ett meningsfullt och naturligt sätt en sådan väggkost på språkbudsspråket som de kan använda i framtiden som grund för kommunikationen och självutvecklingen.

Målet för språkbad är ett mångsidigt och användbart andraspråk

Språkinläringen får nya dimensioner i språkbad där innehåll och form gemensamt utvecklar och berikar elevens andraspråk

Artikelförfattare: Siv Björklund

Tidigt fullständigt språkbad enligt kanadensisk modell börjar i daghemmet och fortsätter under hela grundskolan. Under de första skolåren sker största delen av undervisningen på elevernas andraspråk, språkbadspråket. Under åren minskar andelen undervisning på andraspråket medan andelen undervisning på förstaspråket ökar. Undervisningsspråken används ungefär lika mycket fr o m årskurs 5 och 6.

Att tidigarelägga tredje- och fjärdespråket är också en väsentlig del av den språkbadsundervisning som syftar till funktionell flerspråkighet. Undervisningen av dessa språk effektivteras genom att man utnyttjar språkbadsdidaktiska principer. I denna artikel koncentrerar jag mig i första hand ändå på inläringen och undervisningen på ett andraspråk; jag kommer att diskutera tre undervisningssituationer som är typiska för språkbadsundervisning.

Inte svårare eller lättare - annorlunda

Enligt den katalanska språkbadsforskaren Joaquim Arnau är tidigt språkbad en undervisningsmetod som ställer vissa krav på både elever och lärare. Men den kräver ändå bara vanliga elever och lärare (Arнау 1994: 29).

Kraven är annorlunda på en språkbadselev än på en elev som går i skolan på sitt förstaspråk, inte minst därför att språkbadseleven måste förstå budskapet, uttrycka sig och lära sig läsa och skriva på ett språk som hon/han inte alls behärskar i början.

Att lära sig läsa på ett andraspråk behöver ändå inte vara svårare eller lättare än att lära sig läsa på sitt förstaspråk. Elevens begränsade kunskaper i andraspråket kommer i alla händelser att inverka på de processer som eleven går igenom när han lär sig läsa.

Processen att lära sig läsa omfattar åtminstone två faktorer som inverkar på varandra; identifikation av ord och läsförståelse. Identifikationen av ord antas i sin tur bestå av två nivåer: avkodning och ordkänedom.

Avkodningen är mekanisk och på denna nivå transformeras de olika bokstavsraderna till en fonetisk kod. När eleven en gång har insett den mekaniska färdighet som behövs för att avkoda är det lätt för honom/henne att överföra denna färdighet från ett språk till ett annat och senare lära sig de bokstavs- och ljudkombinationer som är betecknande för varje enskilt språk.

På ordkännedomsnivån är det fråga om att benämna och producera symboler med hjälp av minnet. Språkbadseleverna har begränsade kunskaper i detta eftersom de inte ännu har hunnit tillägna sig ett omfattande ordförråd i andraspråket.

När en elev lär sig läsa på sitt förstaspråk är gränsen mellan avkodning och ordkännedom inte så klar som den är hos en språkbads elev. (Geva & Clifton 1994: 647.) Att kunna definiera gränsen underlättar uppföljningen av hur läsprocessen utvecklas på olika nivåer.

Barn hittar på nyord

En språkbads elevs begränsade ordförråd påverkar både den muntliga och den skriftliga produktionen i jämförelse med produktionen hos en elev som läser och skriver på sitt förstaspråk. Språkbads eleverna använder relativt oftare självpåkittade nyord på andraspråket. Motsvarande nyord förekommer endast i sådana förstaspråkstexter som är skrivna av barn som just har lärt sig läsa och där textens innehåll och ordförråd är obekanta för eleven.

Den begränsade ordkännedomen gör också att en språkbads elev ersätter de obekanta orden med andra medel, t.ex. genom att utnyttja de uppgifter som han/hon får av kontexten, dvs. av texten. När eleven behärskar kontexten inverkar det positivt både på ordförrådet (som blir större) och på läsförståelsen.

Undersökningar av den katalanska språkbadsforskaren Bel (1994) visar att språkbads elever förstår läst text bättre än förstaspråkläsare. Det här förutsätter dock att kontexten stöder eleven och att den inte innehåller för svår lexikal och syntaktisk information beträffande ordförråd och syntax i förhållande till elevens aktuella inlärningsnivå på andraspråket.

Det kan ta längre tid att lära sig läsa

Först under senare år har man börjat forska kring hur man lär sig läsa på andraspråket. I nästan alla undersökningar har det varit fråga om vuxna som lär sig ett andraspråk. När studierna i andraspråket börjar kan de m.a.o. redan läsa på sitt förstaspråk.

En del av undersökningarna behandlar också barn som lär sig ett andraspråk. I framtiden kan man alltså förvänta sig resultat som bättre anger riktlinjerna också för språkbad. Preliminära kanadensiska resultat visar att processen att lära sig läsa tar något längre tid när inläringen sker på andraspråket (Geva & Clifton 1994). Detta torde åtminstone delvis bero på elevernas begränsade ordförråd på andraspråket.

Enligt Geva & Clifton förefaller det också som om utvecklingen av läskunnigheten på första- och andraspråket är beroende av varandra. De språkbads elever som läste framgångsrikt på förstaspråket läste bra också på andraspråket. De kunde sammanföra sina visuella, semantiska och syntaktiska kunskaper. De gjorde förhållandevis få fel vid avkodningen och ersatte obekanta ord med ord som hade liknande betydelse.

Språkhatt eller ämneshatt?

En huvudprincip i språkbad är att använda elevernas andraspråk som medel för undervisningen; m.a.o. undervisar man matematik, geografi, religion osv. på andraspråket. Denna slags kombination av andraspråk och ämnesundervisning var unik och obekant för lärare i Finland under språkbadets första år eftersom det i Finland liksom också i andra länder i allmänhet görs skillnad mellan språk- och

ämnesundervisning (jfr Snow 1987). Språkbadsforskaren Snow har träffsäkert beskrivit språkbadslärares situation genom att jämföra den med två hattar som man bär samtidigt. De flesta språkbadslärare är osäkra på när ämnehatten är bättre än språkhatten och tvärtom. Och är det överhuvudtaget möjligt att bära två hattar samtidigt?

Överföringen av kunskap lyckas

De kanadensiska longitudinella studierna visar att språkbadselever i slutet av språkbadet behärskar faktauppgifterna i olika ämnen lika bra som de elever som går i skolan på sitt förstaspråk (se t.ex. Swain & Lapkin 1982). Uppenbarligen lyckas alltså kunskapsöverföringen i språkbadsklasser även om läraren använder elevernas andraspråk som undervisningsspråk.

Språkbadsforskningen har ändå visat att didaktiken i språkbadsundervisning kan ytterligare förbättras och effektiveras. När man undersökte kommunikationen i kanadensiska språkbadsklasser märkte man att språkbadslärarna undervisade som om eleverna hade behärskat sitt andraspråk som infödda talare. Lärarna koncentrerade sig på sakinnehållet. Språkundervisningen bildade en fristående och ganska formell del av undervisningen (Swain & Carroll 1987).

Som en följd av denna forskning konstaterade språkbadsforskaren Swain att ämnesundervisning på andraspråket i sig inte nödvändigtvis garanterar effektiv språkundervisning: man måste ta hänsyn till vissa språkliga drag och låta eleverna använda andraspråket tillräckligt mycket i klassrummet (Swain 1988).

Sakinnehåll och språk i balans

Forskarna funderar fortfarande på det effektivaste sättet att kombinera ämnes- och språkundervisning. Det står dock klart att en sådan kombination av ämnes- och språkundervisning som återfinns i språkbad har hjälpt språkundervisningen att återgå till språkets huvudfunktion.

Språkliga, kognitiva och sociala färdigheter utvecklas parallellt i barndomen. Språket fungerar som ett viktigt uttrycksmedel för både den kognitiva och den sociala utvecklingen. När språk undervisas skilt från annan ämnesundervisning sammankopplas språkinläringen inte längre så naturligt med elevens kognitiva, sociala eller övriga utveckling.

I språkundervisningen saknas tyvärr ofta ett äkta kommunikationsbehov. Språket talas närmast för övningens skull. Eleverna koncentrerar sig automatiskt på språkets olika formella aspekter och beaktar oftast inte sakinnehållet i kommunikationen.

När man kombinerar språk- och ämnesundervisning betonas sakinnehållet och samtidigt också det äkta kommunikationsbehovet. Då innehåller talsituationen alltså typiska drag för naturlig och äkta kommunikation.

Detta är en viktig utgångspunkt som man kan bygga vidare på och fundera över balansen mellan sakinnehåll och språkliga element och forska i hur olika läroämnen påverkar andraspråkets utveckling. Det behövs också mycket forskning om

kommunikationen i klassrummet för att vardaglig praxis i klassrummet skall bli bekant.

Det är m.a.o. viktigt att ta reda på hur olika språkbadslärare reagerar när elevens svar kräver både innehållsmässig och språklig feedback och vilka undervisningsstrategier som effektivast främjar den kognitiv-teoretiska och språkliga utvecklingen hos språkbadselever i olika åldrar.

I språkbad uppmuntrar man eleven att tala

Språkbadsundervisningen utvecklades eftersom föräldrarna ville att språkundervisningen skulle befrämja den muntliga färdigheten i andraspråket. Därför uppmuntras språkbadseleverna att hela tiden tala fritt. I språkbadets första skede fäster man inte avseende vid elevernas språkliga fel. Denna strategi har lyckats väl; språkbadseleverna är pratsamma och använder gärna sitt andraspråk.

En undersökning som omfattar språkbadsgrupper i Vasa visar bl.a. att i samma testsituationer använde språkbadsgrupper i tredje klassen sitt andraspråk lika mycket som jämnåriga jämförelsegrupper som talar andraspråket som sitt förstaspråk (Björklund 1996). Undersökningsresultat från Canada och Katalonien är likartade (se t.ex. Swain & Lapkin 1982, Bel 1994).

Kvalitativt utvecklas andraspråket dock på olika sätt inom olika delområden. I hör- och läsförståelse uppnår språkbadseleverna samma nivå som infödda talare. Undersökningar som behandlar produktion, dvs tal och skrivning på andraspråket visar att språkbadseleverna gärna talar och skriver sitt språkbadsspråk. De gör dock fortfarande språkliga fel som infödda talare och skribenter inte gör.

Skillnaden beror på att förståelse och produktion kräver olika slags bearbetning av kunskaperna. För att förstå ett budskap på andraspråket måste eleven känna till innehållet av budskapet; av eleven krävs semantisk kunskap. För att producera språk måste eleven konstruera ett språkligt budskap som åhöraren eller läsaren förstår, av eleven krävs syntaktisk kunskap.

Det tycks inte vara tillräckligt att språkbadselever får höra andraspråket från sin lärare och övriga personer även dessa fungerar som goda infödda modeller av elevernas andraspråk. Språkbadseleverna har sällan möjligheter att höra och använda sitt andraspråk utanför skolan - de kommer från enspråkiga hem och miljöer. Deras enda möjligheter att använda andraspråket begränsar sig till skolan. Därför är det ytterst viktigt att eleverna får använda sitt andraspråk mycket, särskilt i språkbadets första skede.

Barnen vill veta hur man säger rätt

När den muntliga färdigheten i andraspråket har utvecklats är det tid att motivera eleverna att använda andraspråket exaktare och så att det grammatiskt närmar sig den infödda talarens nivå. Man nöjer sig inte bara med att de blir förstådda i språkbadsklassen.

Språkbadslärarna har märkt att eleverna i vissa språkutvecklingsskeden hör och vet att de gör språkliga fel. De vill veta hur man uttrycker en sak språkligt bättre.

Eftersom varje språkbadselev utvecklas i sin egen takt kommer elevernas språkliga insikter individuellt. Språkbadsläraren bör vara beredd att erbjuda individuellt undervisningsmaterial, som anknyter till språkets olika formsidor, när eleven är motiverad att lära sig formella aspekter i språket.

Om läraren helt försummar språkets formsida det föreligger en risk för att det uppkommer ett interimsspråk i språkbadsklassen. Eleverna kan då göra sig förstådda men det motiverar inte eleverna att gå framåt i språkutvecklingen (jfr. t.ex. Harley & Swain 1984).

Formella aspekter får inte tas upp för tidigt

Språkinläringen kräver tillräckligt med tid. Man får inte för tidigt börja med de formella aspekterna. Precis som vid undersökningar av förstaspråksutveckling, har också språkbadsforskningen kommit fram till att det inte lönar sig att börja med språkets formsida förrän barnen/eleverna har nått en viss utvecklingsnivå i språket.

Harley (1989) visar t.ex. i sin undersökning att det för engelskspråkiga språkbadselever var bara skenbart effektivt att lära ut verbaspekt i franskan. Resultaten av testen, som hölls efter undervisningsperioden var bra, men när man upprepade testen efter några månader hade undervisningseffekten försvunnit.

I andra undersökningar i språkbad har man däremot fått motsatta resultat, d.v.s. att man har haft nytta av att lära sig de formella aspekterna (t.ex. Day & Shapson 1991).

Sättet att undervisa påverkar språkkunskaper

Även om kanadensiska språkbadsforskare inte i början var intresserade av didaktiken i språkbad, är de nuförtiden aktivt med om att utveckla språkbadsundervisningen tillsammans med europeiska språkbadsforskare.

Forskningsresultat från de senaste åren har tydligt visat att i synnerhet elevernas färdigheter i andraspråket är beroende av sättet att undervisa i klassrummet. Bland annat Netten & Spain (1989) har undersökt hur tre olika språkbadslärares sätt att undervisa har påverkat elevernas färdigheter i andraspråket.

Det räcker inte att läraren bara byter språk

De tre grundidéer i språkbadsdidaktiken som ovan diskuterats dvs. att lära sig läsa och skriva på ett annat språk, integrationen av ämne och språk och diskussion om betydelser är idéer som förverkligas i all språkbadsundervisning. De förverkligas dock på olika sätt bland annat enligt lärarens sätt att undervisa, preferenser, utbildning och medvetenhet.

Enbart lärarens byte av språk garanterar inte en effektiv språkundervisning - eller den bästa möjliga språkundervisningen. Man bör tillämpa elevstyrda sätt att arbeta och

samtidigt kombinera ämne och språk, genom t.ex. undervisning i arbetsstation eller tema- och helhetsundervisning.

Man bör låta eleverna tala och skriva tillräckligt och ändamålsenligt på sitt andraspråk. Att man diskuterar språkbadslärares roller och hur dessa roller förhåller sig till varandra och vilka som prioriteras hjälper läraren i det dagliga arbetet. Läraren kan då tydligare klargöra för sig själv, vad som egentligen händer i en språkbadsklass. Undervisning och forskning stöder ständigt varandra och leder tillsammans till en allt mer meningsfull språkbadsundervisning.